

Elnémult csalogány

Száz éve hunyt el Blaha Lujza

Blaha Lujza Reindl Ludovika néven született *Rimaszombat*on (ma: Rimavská Sobota) és száz éve hunyt el a budapesti Erzsébetváros lakójaként. Hatalmas tisztelet övezte művész volt, akit közönsége már pályája derekán „*a nemzet csalogánya*” címmel tüntetett ki. Hódolói és a kor művész-, valamint sajtóvilága idővel csakis ezzel az állandó jelzővel említette. (Őt megelőzően a mindkét ágon örvény származású *Hollósy Kornéliát* és rövid ideig a mára már szinte elfeledett, fiatalon elhunyt, részben szász ősöktől származó *Hegedüsné Bodenburg Linát* emlegették ezen a néven.) Édesapja, *Reindl Sándor*, egykori császári-királyi főhadnagy volt, aki feleségválasztása miatt kényszerült kilépni a hadseregből. Jövendőbelije, *Ponty (Ponti) Aloisa* szülei ugyanis elleneztek kapcsolatukat. Nem voltak hajlandók azt a kötelező kauciót (óvadékot) letenni, amely híján nem volt engedélyezhető bármely tiszt házassága.

Civilként ez nem jelentett akadályt, így 1848 februárja végén mégiscsak oltár elé vezethette választottját. A házassági anyakönyv a férj foglalkozása rovatába a szakács mesterséget írták, leszerelése után ezzel foglalkozott. A mézeshetek nagyon kurtán értek véget. A forradalom kitörése után a művésznő apja ugyanis a szabadság, majd szabadságharc hadseregébe állt. A bukás után nevet változtatva, *Várai Sándor* művésznéven feleségével együtt vándorszínésznek állt. Társulatuk a felvidéki városokat járta. 1850-ben Ludovika (Lujza) is egy ilyen turnéúton, szinte az echós szekéren jött a világra.

Lányuknak tehát volt kiktől tanulnia a színészmesterséget, valóságban beleszületett a színházi-énekesi létbe. (Állítólag időnként a híres színésznő, *Prielle Kornélia* is dajkálta.) Négyévesen már néma statisztá, hatévesen szöveges szereplő volt. A folyamatos utazások miatt sokáig iskolába sem járt. Irni-olvasni a társulat egy színésztől tanult meg. Csak, miután apja elhunyt és anyja új férjével, egy színházi díszletfestővel a győri színházhoz került, letelepedve a Rába parti városban, akkor változott meg a helyzet. Nyolcadik-kilencedik évében járt, amikor elkezdte a világot jelentő deszkák mellett az iskolapadokat is koptatni. Magasfokú zenei képzettségét első férjétől kapta. Tizenöt és fél évesen ment nőül *Jan Blahához (Blaha Jánoshoz)*, *Liechtenstein* herceg dzsidásezredének harminchét éves cseh katona-karmesteréhez, akit végtelenül szerethetett. Vezetéknevét – alig négyévnyi együttlétük után megözyvegyülvén – két következő házasságában is, élete végéig megtartotta.

Első jelentősebb szerepét 1858-ban (nyolcévesen!) kapta meg. A visszaemlékezések szerint sikeresen oldotta meg ezt a feladatát: a közönség kedvelte ügyességét. Ezt követően megint csak a folyamatos vándorlás lett a része. Anyját és nevelőapját kísérvé, különböző társulatokkal járta az országot. Újabb és újabb szerepekben forrt ki tehetsége. Feljegyzések szerint tizenháromévesen már olyan színészi erényekkel, megjelenítőképességgel tündökölt, ami érett színésznők dicséretére is válhatott volna. Ez már igen fiatalon önálló szerződésekhez juttatta. 1864-ben előbb a budai Népszínház, majd *Latabár* Endre balatonfüredi társulatába állt, de a nyári idény után visszatért *Budára*. Igazi nagy korszaka a következő évben, *Szabadkán* kezdődött, ahol kitűnt fellépéseivel. Olyannyira, hogy *Debrecenbe* már száz ezüstforintos fizetéssel csábított-

Blaha
Lujza tér,
1920

ták át, és bécsi fellépését is lehetővé tették. Ott annyira elképesztette az operettrajongókat, hogy szerződéssel is megkínálták, amit visszautasított. 1870-ben vendégszínészként többször is szerepelt a Nemzeti Színházban és a budai Várszínházban, valamint a budai Népszínházban is kirobbanó sikereket aratva. *Szigligeti* Ede lecsapott rá, s a Nemzeti Színház állandó társulati tagjává szerződtette. Vendégfellépésekkel akkortól innen járta az országot. Híre mindenütt megelőzte. Sokoldalú előadó volt. Vígjátékokban szerepelt, operettet énekelt, de tragikus drámai szerepet is játszott. „Ő a legkitűnőbb drámai művésznők egyike. Nekem is megadott, hogy őt egy magasan tragikus drámai szerepben láthassam. A tragikai műsának minden ajándéka egyesítve volt nála: mély érzés s annak minden változatait kifejezni tudó hang; megkapó indulatkitörések, beszélő arckifejezés, eredetiség a felfogásban; plasztikai mozdulatok és előkelő egyszerűség” – áradozott róla *Jókai*.

Igazi kedvencé azonban a népszínművek énekes szerepeiben vált. 1875-ben átszegődött a Népszínházba. A népszínművek mellékszereplőit is képes volt főszereplővé alakítani. Miatta kapott egyre fontosabb szerepet a színpadon a magyarnóta. Szilaj Kata, Julcsa, Náni, Ágnes asszony, Török Zsófi, Hübscher Kata, Felhó Kári – ezeket a szerepeket jobbára ő tette naggyá, és főként az ő alakításai révén őrzi még a színháztörténeti emlékezet. Ha és ahol a szerep vagy saját szerepértelmezése megkívánta, tudott ártatlanul szende lenni, de éppúgy szemtelenül cserfes, pimaszul csalafinta, makacsul akaratos, végletekig állhatatlan teremtés is. Mindezeket a jellemvonásokat énekével, tánclejtésével is remekül tudta aláfesteni. Miatta vettek jegyet a színházba, ő vált a legfőbb húzónévvé. Úgy énekelt a magyarnótát, ahogy előtte talán senki sem. Így vált a nemzet csalóányává. Hallani ugyan nem hallották, de akkor már legendák övezte alakját az utat törő mozgókép útján olyanok is megismerhették, akik soha nem jártak színházba. Olyanok, akik soha nem jártak Budapesten vagy vendégszínházi helyszínén. A később világhírré jutó *Korda Sándor* rá bízta ugyanis a főszerepet az 1916-ban *Csiky Gergely Nagymama* című színművéből forgatott némafilmjében. (Egyébként meglehetősen hozzájött ez a címszerep: 1908-tól a Népszínházban alakította Szerémy grófnét, 1912-ben pedig e művel szerepelt Bécsben is.)

Az ezredévi ünnepek (a millennium) évében, első Nemzeti Színházi fellépésének negyedszázados jubileumán díszelőadással tisztelegtek előtte. 1901-ben elsőként választották meg a Nemzeti Színház örökös tagjának.

A *Nagymama* – imént már jelzett – sikerei bizonyították, hogy nemcsak fiatal színésznőként, ifjabb és középkorú nőalakokban, hanem színészi pályája ötvenedik évfordulóján is túl, idős karaktereket alakítva is sikerei voltak, a közönség változatlanul tisztelte és szerette. Utolsó színpadi éveiben a *Nagymamában*, valamint *Garamszeghy Sándor Matyó-lakodalom* című darabjában lépett fel.

„A magyar népszínmű Blaha Lujza visszavonulása és halála óta siratja letűnt dicsőségét, fényét, magyarságát, mert vele és általa teljesítette be küldetését, azt a küldetést, hogy az új Magyarországot, de főleg az új Budapestet megmagyarosítsa. Blaháné feltűnésével leszorult a budapesti színpadról a német operett s elnémult a német színház. Ő némította el az idegen szót bűvös-bájos magyar szavával, sírva-viga-

Blaha Lujza Színház, Újpest

dó magyar nótájával. Ennek a nótának szíve volt. Lelkes érzések heve égett szétáradásában. Ez a nóta magyarrá tette a fővárost és ritka kivirágzáshoz segítette a magyar nép drámáját, a dalos népszínművet” – írta róla száz éve a *Pintér Jenő* szerkesztette Figyelő.

Életét számos elismerés övezte. 1900-ban (más források szerint 1879-ben) *Ferenc József* a legmagasabb polgári kitüntetést, a koronás arany érdemkeresztet adományozta számára. (Ő volt az első magyar színművész, aki ilyen magas rangú állami kitüntetést kapott.) 1896-ban tiszteleti tagjává választotta az Országos Magyar Iskola Egyesület, majd 1908-ban a Balatoni Szövetség is. 1923-ban az Országos Színészegyesület tisztelte meg az „örökös dísztag” címmel.

Ennél is nagyobb megbecsülések is érték. Már életében megélhette halhatatlanságát. 1920-ban Blaha Lujza térnek nevezték el az addig a Népszínház utcához tartozó, a színház előtti kiöblösödést. Az akkor még önálló városban, *Újpesten*, az Árpád úton állt Újpesti Népszínház épületét (amelyben a művésznő szintén fellépett) 1920-as tatarozása után Blaha Lujza Színházként nyitották újra. Még abban az évben országos ünnep keretében emlékeztek meg hetvenedik születésnapjáról. 1921-ben Budapest követte Újpest példáját: az addigi Revü Színház is a Blaha Lujza Színház nevet kapta.

Csaknem öt éven át nézhette lakásának erkélyéről örömteli megilletődéssel a róla elnevezett teret és egykori játszóhelyét, mígnem az égi társulathoz szólították. 1926. január 18-án hunyt el budapesti otthonában. Két nap múlva temették. A Nemzeti Színházban ravatalozták fel. „A déli órákban meg kellett kettőzni a rendőri készenléteket, mert a kegyeletét leróni akaró tömeg annyira összeszorult, hogy teljesen elzárta a jegypénztárhoz vezető utat. A nagy tömeg azonban példás rendet tart. Zárt sorokban, levett kalappal, meghatottan vonul a koszorúk tömegétől övezeti katafalk előtt, hogy egy röpké pillantással elbúcsúzzon attól a színésznőtől, akit annyira szeretett” – tudósított Az Est. Gyászhintóba tett koporsóját százezrek kísérték a Kerepesi úti temetőbe. A menet tagjai többször is áttörték a rendőrkordont, lovasrendőröknek kellett visszaszorítani a tömeget a megfelelő mederbe. *Kossuthé* óta nem volt ehhez fogható gyászmenet. Nem kisebb személyek, mint *gr. Klebesberg* Kuno kultuszminiszter, *dr. Sipőcz* Tamás, a székesfőváros polgármestere és *Hevesi* Sándor, a Nemzeti Színház igazgatója mondott felette gyászbeszédet. Ravatalánál kedves dalait kétszáz fős cigányzenekar húzta.

A jelenlévők csakis őt temették. Nem sejtették, hogy a népszínmű is sírba száll vele.

Hegedűs Sándor

Blaha Lujza sírja

